

Володимир Томахів

ГРОШІ ЯК ЧИННИК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізуються економічні та соціальні чинники глобалізації, розкриваються деякі суперечливі і негативні аспекти цього процесу.

Ключові слова: глобалізація, глобалістика, глобалізм, антиглобалізм, гроші, транснаціональні компанії, транснаціональні банки, неоколоніалізм.

З-поміж основних сучасних тенденцій та орієнтацій світового розвитку більшість політологів називають перш за все глобалізаційні процеси. Природньо, що Україна, як одна з найбільших європейських держав з великим економічним та політичним потенціалом, не може залишатися осторонь цих процесів. Разом з тим, політикам необхідно враховувати і ті побічні, суперечливі нерідко і негативні моменти, які неодмінно супроводжують такі важливі, переломні в історії суспільні явища.

Аналіз літератури присвяченої глобалізації, показує, що цей процес неоднозначно оцінюється як науковцями так і політиками, увага акцентується на різних аспектах даного феномену, як позитивних так і негативних [4]. Тому глобалізація, як головна тенденція розвитку сучасного світового співтовариства, стала важливим об'єктом дослідження політичними та і іншими суспільними науками. Її вивчення набуло чи не найбільш дискусійного характеру, виходячи з складності й неоднозначності глобалізаційних процесів і тих протиріч, які вони в себе включають [1]. В межах даної статті зупинимось на деяких із них, зокрема тих, що стосуються соціально-економічних, грошових аспектів глобалізації.

Перш за все, необхідно зазначити, що поряд із самим терміном “глобалізація” в сучасній суспільно-політичній лексиці, ЗМІ вживаються і такі поняття як “глобалізм”, “глобалістика”, які нерідко підміняються одне другим. Тому, як зазначають українські вчені В.Бебик та С. Шергін, необхідно змістовно і методологічно визначитися з цією проблемою. На їх думку, поняття “глобалізація” повинно означати “процес”, “глобалістика” – наука про нього, а “глобалізм” – це ідеологія [2, с. 6]. Такий методологічний підхід, як показують науковці, дає можливість чітко оперувати даними термінами при дослідженні глобалізаційних процесів, враховуючи те, що в сучасній суспільно-політичній та економічній науці існує багато концепцій глобалізації. Для її трактування використовується понятійний апарат різних галузей суспільних наук. Політологи, філософи, соціологи, історики, економісти роблять наголос на політичних, філософських, соціокультурних, економічних та історичних аспектах цього явища. Заслуговує на увагу загально філософський підхід до трактування сутності глобалізації, які запропонував і сформулював французький вчений Б. Баді. На його думку, це: по-перше, постійний історичний процес, що розвивається; по-друге, це процес гомогенізації та універсальності світу; по-третє, це транскордонні процеси взаємодії [2, с. 24]. Аналізуючи в цілому напрацювання сучасної політології щодо трактування поняття “глобалізація”, то його можна визначити, на наш погляд, як процес кількісного зростання та якісної трансформації інтенсивних політичних, економічних, соціальних, правових, культурних зв'язків і стосунків між державами та регіонами світу із суперечливими та непередбачуваними наслідками, фаза розвитку інтеграції світу в умовах сучасних інформаційних технологій. Головними суб'єктами сучасного етапу глобалізації є:

- суб'єкти транснаціональної економічної діяльності Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Всесвітня торгова організація (ВТО);
- різноманітні регіональні об'єднання;
- багатонаціональні корпорації, інституційні інвестори (страхові фонди та пенсійні фонди);
- мегаполіси (Лондон, Нью-Йорк, Мілан, Москва, Токіо) уряди країн Великої сімки;
- міжнародні неурядові організації;
- окремі індивіди (Джордж Сорос, Білл Гейтс та інші).

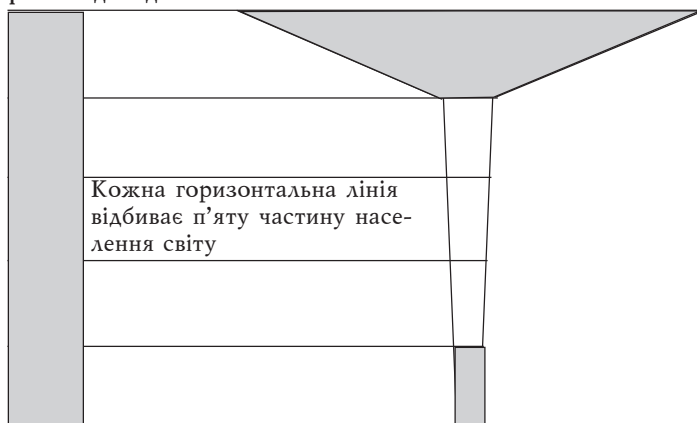
Як вже зазначалось, вивчення глобалізаційної проблематики в сучасних суспільних науках носить дискусійний характер. Причиною цього, як показує аналіз джерел, є те, що процес

глобалізації не є тільки прямолінійним, рівномірним та позитивним. Скоріше навпаки, як вже зазначалось – він носить в собі складний, непередбачуваний характер, включає в себе ряд суперечливих моментів, які неоднозначно оцінюються науковцями через призму їхніх ймовірних позитивних чи негативних наслідків та перспектив [4], [3]. В загальному їх можна відстежити на таких основних рівнях – цивілізаційному (Схід–Захід), політичному, соціально-економічному. В першому випадку звертається увага на те, що глобалізація веде до втрати національної, культурної, релігійної ідентичності, а це у відповідь, наприклад, породжує, такі явища як агресивний ісламський чи християнський фундаменталізм. На політичному рівні робиться наголос на тому, що внаслідок прозорості кордонів легітимні державні інститути втрачають значну частину своїх владних повноважень. Політологи звертають увагу і на можливість того, що глобалізація може стати механізмом встановлення панування над світом однієї або групи найбагатших держав. Російський політолог А. Панарін визначив глобалізацію як процедуру перетворення однієї держави, з усією національною і місцевою обмеженістю, на монопольного носія світової влади, (маючи на увазі США [7]). З цим пов’язані і соціально-економічні, грошові виміри суперечливості та проблемності глобалізаційних процесів, деякі з яких стали предметом нашого аналізу в межах даної статті.

Складовою процесу глобалізації стало формування спільної системи світового господарства, глобальної економіки. В цьому контексті експерти Світового банку власне і визначають глобалізацію як “...зростаючу інтеграцію суспільств та економічних систем усього світу...” [5, VII], а фахівці МВФ більш глибоко, – як “...зростаючо-економічну взаємозалежність країн всього світу в результаті збільшення обсягу і різноманітності трансграничних трансакцій товарів, послуг і міжнародних потоків капіталу” [2, с. 14]. Звичайно, що цей процес пройшов ряд етапів і для останнього етапу він характерний регіоналізацією ринкової економіки, створення зон вільної торгівлі, панування транснаціональних компаній (ТНК) і транснаціональних банків (ТНБ) у світовій економіці з кінця ХХ ст. Проте до створення глобальної економіки ще далеко, але дослідники цього процесу визначають її глобалізаційне ядро – це, насамперед, діяльність ТНК і ТНБ, розвиток електронної торгівлі, глобального ринку праці і формування глобальної фінансової грошової сфери (централізованих фінансових ринків, інтеграції грошових потоків, впровадженні електронних фінансів [2,16]). Внаслідок високого темпу розвитку цих процесів спостерігається розрив між найбільш багатими країнами світу і менш розвиненими, які відстають від держав – лідерів глобалізації [5]. Багато країн в силу різних причин взагалі опинились на периферії глобальних процесів [8]. Через це виникає реальна можливість експлуатації менш розвинених держав країнами з найвищим рівнем валового внутрішнього доходу на душу населення і цей рівень може забезпечуватись за рахунок визиску перших [10]. Тому рядом зарубіжних вчених глобалізація і розглядається як прояв корпоративної сили світового капіталізму, котрий хоче мати максимальні прибутки і мінімальну соціальну відповідальність при цьому. Відбувається поділ на тих хто користується плодами глобалізації і тих кому вони недоступні [2, с. 33]. Проілюструємо це за допомогою наступних таблиць (Шаповаленко М. В. Демократія в глобальному контексті. Презентація. – Київ, 2006):

Населення світу, згруповане за рівнем доходів

Розподіл доходів

Населення світу		Світовий дохід
Найбагатші	20 %	82,7 %
Другі	20 %	11,7 %
Треті	20 %	2,3 %
Четверті	20 %	1,9 %
Найбідніші	20 %	1,4 %

Розташування 500 найбільших багатонаціональних корпорацій	
<i>Країна / Блок</i>	<i>Кількість багатонаціональних корпорацій (1999)</i>
США	179
Європейський Союз	148
Японія	107
Канада	12
Південна Корея	12
Швейцарія	11
Китай	10
Австралія	7
Бразилія	3
Інші	11
Загалом	500

Ця проблема актуальна для України, враховуючи з одної сторони її прагнення до участі в світових інтеграційних процесах, вступ до СОТ, а з іншої – спостерігаємо низькі соціальні стандарти життя наших громадян.

Необхідно зазначити і те, що глобалізація приводить до обмеження економічної суверенності держави як на внутрішньому так і на зовнішньому рівнях. Ряд країн, (особливо тих, які як і Україна, знаходяться на стадії трансформаційних процесів в економічному та політичному житті) змушені рахуватися з місцем, впливом і тиском світових фінансових ринків, ТНК і ТНБ. В таких країнах уряди нерідко змушені зменшувати роль і сегмент державного сектору економіки, здійснювати макроекономічну політику з врахуванням інтересів міжнародних організацій, створюючи привабливий клімат для залучення іноземних інвестицій. Внаслідок цього, державі стає складніше регулювати національну економіку, особливо мобільні фінансові потоки (приклад цьому – фінансові кризи 1997-1998 рр. в Південно-Східній Азії та Росії). В цей же час, на думку відомого вченого і політика О. Білоруса, державне регулювання економічних процесів не вичерпало себе. Утримання під контролем економіки Малайзії під час регіональної кризи 1997-1998 рр. свідчить про необхідність збереження державного регулювання. Глобалізм взагалі, на його думку, є особливою формою побудови політичного та економічного імперіалізму ХХІ ст., симбіозом модерного державного імперіалізму з імперіалізмом глобальних корпорацій і міжнародних організацій [3].

Обмеження ролі держави в процесах регулювання та контролю мобільних фінансових потоків в умовах глобалізації, стало одним із стимулюючих факторів формування тіньових економічних процесів, особливо в тих країнах, які перебувають в стадії трансформаційного транзиту. Цьому сприяє і те, що з кінця ХХ ст. в межах світових економічних глобалізаційних процесів фінанси виділяються в окремий напрям, який визначається науковцям як фінансова глобалізація. Український науковець О. Бежан обґрунтовано відзначає ряд проявів фінансової глобалізації, які можна розглядати як катализатори розвитку тіньових економічних процесів.

Зокрема, йдеться про зростання впливу офшорних фінансових зон. Завдяки повному або частковому звільненню від оподаткування, дотриманню суворої банківської таємниці, можливості відкриття анонімних банківських рахунків та інших сприятливих рис, вони поступово стали одним з найпотужніших каналів прихованого вивозу підприємницького капіталу: за допомогою банківських операцій, при здійсненні експортно-імпортних операцій або іншими способами. За оцінками американського уряду, використання офшорних рахунків дозволяє громадянам США щорічно не виплачувати податків на загальну суми більше ніж 70 млрд дол А в тих країнах, де рівень оподаткування ще вищий, частка прихованих в офшорних зонах податків навіть перевищує показники США. Окрім ухилення від оподаткування офшори стали популярним засобом відмивання грошей злочинного походження організованими угрупованнями. При цьому поряд з такими відомими центрами, як Кайманові та Багамські острови, лідерами у цьому процесі стали також світові фінансові центри [9, с. 206]. Для прикладу також, можна згадати недавній найбільший фінансовий скандал в історії ФРН (держави яка вважається взірцем законопослушності). Щонайменше 700 осіб приховали від держави податки на суму понад 3,4 млрд євро за допомогою одного із банків Ліхтенштейну, країни, яка вважається європейським “податковим раєм”, де банки гарантують повну таємницю вкладів, а в кримінальному кодексі держави навіть немає статті про обман держави через несплату податків. В цілому, як зазначає О. Бежан, в період з 1990 по 2005 рр. багато міжнародних банківських груп, основна маса яких розташована в розвинутих країнах, опинилися в центрі серій гучних міжнародних скандалів Так, в банках Швейцарії в 1997 р. були призупинені операції про рахункам секретаря СНД П. Бородіна, нігерійського диктатора Абаша Енучи (600 млн дол), экс-прем’єра Пакистану Б. Бхутто, экс-президента Мексики, прем’єра та президента Казахстану (близько 100 млн дол.), экс-прем’єра України П. Лазаренка (близько 30 млн дол) та ін. При чому кошти Лазаренка прокручувалися одразу через 20 швейцарських банків, не обійшлося і без участі американських компаній. Теж саме генеральний прокурор кантона Женева Б. Бертоса заявив і стосовно коштів Казахстану – гроші переводилися низкою американських нафтових компаній. І це мізерна частка з тих сум, які прокручуються для легалізації. Загалом, американський дослідник Дж. Петерс визнає, що через банки США щорічно відмивається до 500 млрд дол [9, с. 207].

Аналізуючи наведені приклади, то також можна побачити, що грошові потоки поступали в основному з країн де функціонують авторитарні політичні режими, де державна влада нерідко контролюється кланово-олігархічними угрупованнями. В таких випадках, держава перетворюється в інструмент для збагачення окремих осіб, для яких офшорні зони стали надійним місцем збереження їх капіталів. Це, до речі, спростовує один із міфів про глобалізацію як процес, який одночасно включає в себе і світову глобальну демократизацію.

Іншими проявами фінансової глобалізації, що сприяють розвитку тіньових економічних процесів стали останні технічні досягнення в засобах електронних комунікацій, поява електронних грошей. Як показує О. Бежан, це привело до бурхливого розвитку електронних видів послуг, які надаються фінансовими установами. Мова йдеться про систему послуг Інтернет-банкінгу, електронного переказу коштів, віртуальну участь у торгівлі цінними паперами, що поступово сприяє об’єднанню національних і фінансових ринків в єдиний ринок. В кінцевому результаті це все більше переміщує обіг фінансових цінностей у віртуальну площину, що має дві сторони: прогресивну (збереження часу, прискорення обертання цінностей тощо) та негативну – несанкціонованого доступу до платіжних систем, шахрайства в електронних мережах. Необмежені можливості у переказах грошових коштів по всьому світу та створенні електронних офісів-оболонки створюють ідеальні умови злочинцям для уникнення переслідувань окремими державами та “відмивання” незаконних доходів [9, с. 208]. Таким чином, проведений аналіз дає нам можливість зробити деякі загальні висновки. Отже, глобалізаційні процеси як головна тенденція сучасних міжнародних відносин, є закономірним, але неоднозначним, складним та суперечливим історичним явищем. Основним інструментом глобалізації виступає інтернаціоналізація та інтеграція світової економіки, що одночасно супроводжується рядом негативних моментів. Серед них можна виділити перш за все те, що глобалізація не сприяє вирівнюванню соціально-економічного розвитку країн, суб’єктів цього процесу, а скоріше навпаки, – існує реальна загроза ще більшого розриву між ними. Це, в свою чергу, веде до можливості посилення залежності країн-об’єктів глобалізації (тобто менш розвинутих) від країн-суб’єктів (багатих країн-глобалізаторів, лідерів глобалізаційного процесу), що можна розглядати як

прояв новітнього колоніалізму з відповідними наслідками. По-друге, фінансово-грошову глобалізацію як складову частину і інструмент економічних глобалізаційних процесів, можна розглядати одночасно стимулюючим фактором розвитку тіньових економічних процесів з проявом на багатьох рівнях. Тому ризики і виклики глобалізації є актуальними для України, яка, виходячи з сучасного стану її соціально-економічного та політичного розвитку, місця, ролі та ваги в світовій економічній системі на даному етапі, відноситься до країн – об'єктів глобалізаційних процесів.

Література

1. Антиглобализм и глобальное управление. Доклады, дискуссии, справочные материалы. – Москва, 2006.
2. Бебик В. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посібник / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтерьова. – Київ: Університет "Україна", 2006.
3. Білорус О. Економічна система глобалізму. – Київ, 2003.
4. Гелл Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація. – Київ, 2004.
5. Глобализация, рост и бедность. Построение мировой всеобщей экономики. Москва, 2003.
6. Наумкіна С., Ткачук Ю.. Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу // Політичний менеджмент.– 2005.– № 5.
7. Панарин А. Стратегическая нестабильность в XXI веке.– Москва, 2003.
8. Салицкий А. Вызовы глобализации и проблемы крупных периферийных стран // МЭ и МО.– 2003. – № 4 – С. 120–126.
9. Україна в системі міжнародних відносин в умовах глобалізації / Матеріали наук. конф. Київ, 9 лютого 2005 / Від. за вип. В. Є Новицький. – Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2005.
10. Шишков Ю. Глобализация – враг или союзник развивающихся стран // МЭ и МО. – 2003. – № 4 – С. 3–14.

The economic and social factors of globalization are analysed in the article, some contradictory and negative aspects of this process open up.